

УДК 930.253:929Кохановська

О. Г. ОЛІЙНИК*

**ПЕРША ЖІНКА-ХУДОЖНИЦЯ БУКОВИНИ
АВГУСТА КОХАНОВСЬКА
(за документами Центрального державного
архіву-музею літератури і мистецтва України)**

Здійснено огляд образотворчих документів буковинської художниці, етнографа і письменниці А. Й. Кохановської, що зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України).

Ключові слова: Кохановська Августа Йосипівна; образотворче мистецтво; дослідження; документ; особовий фонд.

У другій половині XIX ст. економічно-політичний статус західних земель України у складі багатонаціональної Австро-Угорщини визначав особливості розвитку образотворчого мистецтва. Цінним джерелом для вивчення мистецького життя кін. XIX – поч. XX ст. на Західній Україні, зокрема, Буковині, є творчі документи художниці, етнографа, письменниці Августи Йосипівни Кохановської. Її життя і творчість були пов'язані з полікультурним середовищем Чернівців кін. XIX – поч. XX ст., періодом росту національної самосвідомості, активізацією громадського і культурного життя краю у складі імперії Габсбургів. Свідчення тому – художні твори, дослідження про художницю, представлені у працях науковців з Австрії, Польщі, Румунії та України.

Представниця творчої інтелігенції Буковини з польської родини писала і спілкувалася німецькою мовою, студіювала малярство у мистецьких закладах Відня. У творчості, під впливом письменниці, своєї товаришки О. Кобилянської, зображала красу рідного краю, зверталася до українського народного мистецтва, вивчала побут селян буковинських Карпат. А. Кохановська була першою ілюстраторкою новел О. Кобилянської “Природа”, “Битва”, “Некультурна”, “Valse melancolique” (1901), оформляла оповідання І. Франка “Петрії і Довбушуки” (1913), створювала обкладинки і замальовки до творів І. Нечуя-Левицького і С. Воробкевича¹.

Августа Кохановська народилася 6 липня 1868 р. Щоправда, серед дослідників творчості мисткині немає одностайності щодо дати її народження (у різних довідниках подаються 1863-й, 1866-й та 1868-й роки). Плутанина виникла через друкарські помилки, допущені у виданні

* Олійник Оксана Григорівна – провідний науковий співробітник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

“Української радянської енциклопедії” (1968). Щодо місця народження теж подаються різні дані: м. Кимпулунг або м. Чернівці. Останні уточнення року її народження (1868) ґрунтуються на документах архівного фонду “Чернівецький міський магістрат” (ф. 39), що зберігається у Державному архіві Чернівецької області. У книзі переписних листів із перепису населення м. Чернівці за 1890 р. по вул. Нойвельтгасе (нині вул. Шевченка) зберігаються відомості про склад сім’ї Йозефа Кохановського, де під № 4 значиться Августа Кохановська (нім. *Auguste Kochanowska*), донька Йозефа та Вікторії Кохановських, народжена 06. 07. 1868 р. у Садгорі Чернівецького повіту Буковини (нині – м. Чернівці), римо-католицького віросповідання. Мова спілкування сім’ї – німецька².

Художниця походила з поважної польської родини Кохановських, предки яких оселилися на Буковині у XVIII ст. Батько художниці обіймав посаду повітового старости містечка Кимпулунг на Південній Буковині (суч. Румунія). В автобіографії О. Кобилянська так згадує роки життя у цьому містечку: “...дім старости Кохановського, батька малярки і моєї приятельки, панни Августи Кохановської, що, хоч не українка, а знімчена полька, перша з буковинських малярів задержалася коло буковинської і переважно гуцульської орнаментики, і була моєю найкращою товаришкою в різних найнебезпечніших прогулках по горах”³.

Від 1885 р. А. Кохановська з родиною мешкала у Чернівцях, де Й. Кохановський дістав посаду радника окружної управи. У 1888 р. майбутня художниця приватно навчалася малюванню у студії відомого мистця Тадеуша Суліми фон Попела у Чернівцях, протягом 1895-1899 рр. студіювала малярство у класі австрійського художника Франца фон Мача (*Franz von Matsch*) у Віденській академії мистецтв. Згодом вона стала активною учасницею мистецького життя Буковини: брала участь у художніх виставках, вивчала традиції і побут гуцулів, писала літературні твори, здобувала знання з реставрації церков⁴.

А. Кохановська. [1900]
ЦДАМЛМ України, ф. 309, оп. 1,
од. зб.140, арк. 6.

1922 р. малярка переїхала до м. Торунь (Польща), де у 1927 р. завершився її земний шлях.

Життя і творчість художниці з Буковини маловідомі в Україні й потребують глибокого вивчення мистецтвознавцями й архівістами, адже художній доробок і документальна спадщина А. Кохановської відтворюють тенденції розвитку європейської культури кін. XIX – поч. XX ст. У другій половині XX ст. коротку біографічну інформацію про художницю з кількома ілюстраціями творів подавали в українських енциклопедіях, мистецьких довідниках⁵, літературознавчих виданнях про О. Кобилянську⁶. Видання каталогів творів із фондів Чернівецького обласного художнього музею та публікації у регіональній пресі Чернівців розпочалися наприкінці 1990-х років. Нова хвиля зацікавлення особистістю художниці пов'язана з повідомленнями ЗМІ про виставлення 2002 р. її робіт на аукціоні “Сотбіс” (англ. Sotheby’s) у Лондоні В Україні життєвий і творчий шлях художниці досліджують мистецтвознавці Т. Дугаєва, О. Гужва, літературознавець В. Вознюк та перекладачка Н. Панчук; у Польщі - науковці Тадеуш Трайдос (Tadeusz Trajdos) та Мачей Кротофіль (Maciej Krotofil).

Особовий фонд буковинської художниці, етнографа і письменниці Августи Йосипівни Кохановської (ф. 309, оп. 1, 141 од. зб., крайні дати документів 1743-1960 рр.) зберігається у ЦДАМЛМ України. Документи були передані на державне зберігання у 1971 р. Оленою Олександрівною Панчук, названою дочкою О. Кобилянської, та її чоловіком Ельпидефором Матвійовичем Панчуком, який довгий час працював у Чернівецькому літературно-меморіальному музеї Ольги Кобилянської. Окремі документи, а саме: ескізи творів, щоденники та листи А. Кохановської були придбані у родини Панчуків за 150 крб, що засвідчено у Протоколі ЕОК № 14 від 27 грудня 1971 р. (надходження № 807 від 04. 10. 1971 р. та № 1118 від 15. 10. 1971 р.). Цей фонд презентує значну частину художньої спадщини А. Кохановської. Творчі документи, в основному, зберігаються в архівному сховищі (68 од. зб.). Це – портрети, жанрові малюнки, замальовки красевидів, частина з яких датована 1882 – 1908 рр. Вісім живописних робіт А. Кохановської кін. XIX – поч. XX ст. знаходяться у музейному сховищі ЦДАМЛМ України (додаток № 1 до опису 1 фонду 309). Загалом у зібранні архіву-музею представлені твори, виконані олівцем, вугіллям, пастеллю, аквареллю, у змішаній техніці, а також олійний живопис.

Серед творчих документів зустрічаємо етюди та начерки портретів (погрудні зображення дітей, жінок і чоловіків, сидячі постаті буковинських селян), виконані у різних техніках⁷. Дитячі портрети сповнені ніжності, у портретах селян ретельно виписані деталі народного одягу. На особливу увагу заслуговує “Портрет молодої пані” в пастельній техніці, з монограмою “АК” в правому нижньому кутку та нечіткою датою - “89” чи “99”⁸.

А. Кохановська.
 Портрет молодої пані.
 1889 (1899) р. Папір, пастель.
 ЦДАМЛМ України, ф. 309, оп. 1,
 од. зб. 3, арк. 1.

на міфологічну тему” (1883) та кольорова мініатюра темперою “Напровесні” (1886) на тему пісні Франца Шуберта “Весняна віра” (її слова і музика подані на звороті)⁹. Жанрові малюнки фонду представляють своєрідну творчу лабораторію А. Кохановської, яка багато подорожувала селами Буковини і робила замальовки з натури, спостерігаючи за життям горян. Цікаво, що цими роботами художниця часто ілюструвала власні

А. Кохановська.
 Кимпулунг.
 Папір, олівець.
 ЦДАМЛМ України, ф. 309,
 оп. 1, од. зб. 23, арк. 4.

Цілком ймовірно, що “Портрет молодої пані” - це автопортрет А. Кохановської, про що свідчить його схожість на деякі інші автопортрети художниці та її зображення на фотографіях. Але це питання потребує додаткового вивчення і атрибуції. Можемо вважати цей напівпрофільний романтичний портрет узагальненим образом молодої емансипованої жінки кінця XIX ст., яка прагнула знань і реалізації в суспільстві подібно до героїнь творів О. Кобилянської “Царівна”, “Valse melancolique”, товаришок письменниці С. Окуневської, О. Устиянович, Н. Кобринської та, власне, самої А. Кохановської.

Серед жанрових композицій художниці викликають зацікавлення учнівські роботи середини 1880-х років з автографом “Auguste”: тематичний начерк олівцем “Фантазія

А. Кохановська. Зарисовки окремих об'єктів – камені, дерева, будівлі, руїни тощо.
1885–1886 рр. Папір, олівець.
ЦДАМЛМ України, ф. 309, оп. 1, од. зб. 26, арк. 3.

етнографічні статті. У підготовчих варіантах майбутніх творів малярка виразно окреслює етнографічні типи (“Зарисовки гуцулок і гуцула”, “На риштуванні”, “Селянка з куделею”, “Селянин з селянкою на возі”, “Буковинські селяни на польових роботах”)¹⁰.

Крім того, значну частину документів особового фонду складають замальовки краєвидів Карпатського краю, об'єктів народної архітектури, предметів інтер'єру, наприклад, “Зарисовки кимпулунзьких замків”, “Обвал в горах”, “Каплиця над гірським потоком”, “Подільське село”.

Представлені начерки робіт належать як до раннього періоду творчості (1882-1895 рр.), так і до наступного, що розпочався вже після здобуття освіти у мистецьких закладах Відня (1902-1908 рр.). Відповідно, цілком природно, що твори цих двох періодів мають різний рівень художньої досконалості та ступінь завершеності. Замальовки з особового фонду А. Кохановської репрезентують академічну манеру малювання з ледь помітним впливом модерну, який набував популярності на поч. ХХ ст. Малюнки невеликого розміру позначені свіжістю першого враження від природи, захопленням мальовничою красою природи. Романтична натура художниці виявляється у драматичному настрої, емоційній композиції твору, ретельній прорисовці деталей, відповідній колірній гамі (“Туманний ранок у горах”, “Двоє на гірській стежці”, “Торжество життя”).

А. Кохановська. Літо в горах. Етюд.
б/д. Картон, олія.
Музейний фонд ЦДАМЛМ України.

Твори художниці підкорюють щирим замилюванням самотньою красою Карпатського краю, яку ми маємо можливість споглядати і сьогодні. У цьому автор статті переконалася на власному досвіді, побувавши влітку 2015 р. на Буковині, у селах Путильського району. Можна також сміливо говорити про своєрідне художнє “документування” А. Кохановською Буковинського краю кін. XIX – поч. XX ст. – тих місцевостей (Вижниця, Усть-Путила, Кимпулунг), що нині входять до складу України і Румунії¹¹.

У живописних творах “Гірський красвид”, “Сільські дівчата повертаються з поля”, “Селянин везе сіно”, “Весна”, “Літо в горах”, “Осінь”, “Оборіг”, “Стіжки”¹² художниця звертається до улюблених мотивів із народного життя, вміло передає пензлем стани природи у різні пори року. Живопису буковинської малярки притаманна врівноважена композиція, помітне прагнення до сумлінної викінченості й деталізації. Олійні твори А. Кохановської вирізняються технічною майстерністю, глибиною задуму і свідчать про непересічний талант художниці.

Цінними документами фонду є особисті фотографії мисткині за 1883-й, 1900-й, 1903-й роки, її фотографія зі старшою сестрою Ядвігою (1892), що досі не публікувалися.

На жаль, у фонді відсутні біографічні документи художниці. Окремі факти творчої біографії – зокрема, її літературної діяльності – постають із листів до редакцій з видавничих питань.¹³ Є у фонді документи,

А. Кохановська. Оборіг.
б/д. Картон, олія.
Музейний фонд ЦДАМЛМ України.

що свідчать про участь А. Кохановської у виставці мисливства у Відні (1910) та відзнаку від Кароля-Франца Йозефа¹⁴.

У фонді зберігаються рукописи та машинописний примірник наукової праці Е. Панчука (1894-1981) “Матеріали до вивчення життя і творчості Августи Кохановської”¹⁵, яку вчений готував протягом 1960-х років. Він був свідком творчої дружби мисткинь пера і пензля – О. Кобилянської і А. Кохановської.

Творчі документи А. Кохановської літературного, етнографічного, особистого характеру (рукописи нім. мовою) не розглядаються в цій статті через труднощі перекладу та нерозбірливий почерк. Сподіваємося, що інформація про наявність цих документів у фондах ЦДАМЛМ України сприятиме подальшому їх дослідженню та перекладам зацікавленими науковцями.

Окрім ЦДАМЛМ України, документи і твори художниці зберігаються у Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї, Чернівецькому обласному художньому музеї, Чернівецькому літературно-меморіальному музеї Ольги Кобилянської. Є вони й у приватних колекціях та музейних збірках за кордоном.

А. Кохановська, як і більшість українських митців кін. ХІХ ст., зверталася у власній творчості до народного мистецтва, захоплювалася красою рідного краю, лишивши помітний слід у культурному житті Буковинського краю кін. ХІХ – поч. ХХ ст. У творах А. Кохановської відтворено самобутні риси народного мистецтва різних етнічних груп, що населяли в той час Буковину. Особистість і творчий спадок художниці

все частіше привертають увагу науковців і шанувальників мистецтва в Україні, Австрії, Польщі, Румунії.

Отже, в особовому фонді 309 ЦДАМЛІМ України зберігаються цінні документи для вивчення життя і творчості Августи Йосипівни Кохановської, яка присвятила свій талант Україні. Вони можуть стати безцінним об'єктом наукових досліджень на регіональному та міжнародному рівнях, основою для наукової співпраці між музейними та архівними установами України і світу. Крім того, особистість першої жінки-малярки з Буковини в історії образотворчого мистецтва нашої держави становить особливе зацікавлення для мистецтвознавців, освітян та фахівців у міждисциплінарному контексті гендерних студій.

¹ Августи Кохановська. З колекції Чернівецького обласного художнього музею. – Чернівці: Букрек, 2013. – С. 8.

² Державний архів Чернівецької області, ф. 39, оп. 03, спр. 291, арк. 179зв. – 180.

³ *Кобилянська О. Ю.* Слова зворушеного серця : щоденники; автобіографії; листи; статті та спогади / О. Ю. Кобилянська ; упоряд., передм. Ф. М. Погребенника. – К.: Дніпро, 1982. – С. 211.

⁴ Августи Кохановська. З колекції.. – С. 6, 9.

⁵ Митці України : енцикл. довідник / упоряд. : М. Г. Лабінський, В. С. Мурза ; за ред. А. В. Кудрицького. – К. : УЕ ім. М. П. Бажана, 1992.– С. 325.

⁶ *Панчук Ельпидефор.* Кобилянська: роман-есе / Ельпидефор Панчук // Жовтень. – 1983. – № 11. – С. 38–64; № 12. – С. 20–61.

⁷ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛІМ України), ф. 309, оп. 1, од. зб. 1, 2, 4–7.

⁸ Там само, од. зб. 3, арк. 1.

⁹ Там само, од. зб. 9, 10.

¹⁰ Там само, од. зб. 12, 14, 16, 17, 18.

¹¹ Там само, од. зб. 23, 34, 40.

¹² Музейний фонд ЦДАМЛІМ України.

¹³ ЦДАМЛІМ України, ф. 309, оп. 1, од. зб. 124, 125.

¹⁴ Там само, од. зб. 126, 127.

¹⁵ Там само, од. зб. 138.

There is done the examination of visual documents of Bukovyna artist, ethnographer and writer A. Y. Kokhanovska, held in the Central State Archives of Literature and Arts of Ukraine.

Key words: Kokhanovska Augusta Yosypivna; the art; the research; the document; the personal fond.